



ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

А Визначено сутність та сутнісні характеристики, мету, об'єкт та предмет, чинники успішності педагогічного експерименту; розглянуто особливості організації та проведення експериментального дослідження розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури, проаналізовано цілі та зміст основних етапів педагогічного експерименту, а саме: констатувального, формувального та узагальнювального, на основі чого перевірено ефективність впливу запропонованої структурно-функціональної моделі на розвиток педагогічної майстерності в процесі підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури закладу вищої освіти економічного профілю.

Ключові слова: педагогічна майстерність; педагогічний експеримент; викладач економічних дисциплін; магістратура; структурно-функціональна модель

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування вищої освіти висувуються вимоги не стільки до рівня теоретичних знань майбутнього викладача, скільки до рівня професійної педагогічної підготовки, яку він здатний демонструвати. Тому з прискоренням темпів оновлення педагогічних технологій виникає потреба у зміні підходів до розроблення змісту освіти і якості навчання. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій просто передавання готових знань уже не є головним завданням освітнього процесу, фактично звужується функціональне значення та зменшується привабливість традиційної системи освіти. Формуються сучасні уявлення про педагогічну професію, що дозволяють майбутнім фахівцям самостійно розвивати свою навчальну та професійну діяльність. Результати аналізу стану розвитку педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін свідчать, що існує необхідність визначити та провести теоретичний аналіз умов для розвитку педагогічної майстерності в магістратурі закладу вищої економічної освіти. Також нами виявлено необхідність трансформації існуючої традиційної моделі підготовки викладачів, тому вважаємо доцільним запровадження розробленої нами структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури, що вимагало експериментальної перевірки її ефективності.

З метою експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури нами було обрано метод педагогічного експерименту.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади педагогічного експерименту розробляють сучасні вітчизняні науковці Т. Алексеєнко, С. Виговська, В. Вербовський, С. Гончаренко, З. Курлянд, В. Кушнір, П. Лузан, С. Сисоєва, А. Семенова, І. Сопівник, Р. Хмелюк та ін. Різноманітним аспектам експерименту як наукового методу дослідження приділяється увага в працях зарубіжних науковців Дж. Глосс, Д. Кемпбелл, У. Кокрен, Дж. Стенлі, Е. Цехмайстер, Ж. Цехмайстер, Дж. Шонессі та ін.

Аналіз педагогічної та економічної літератури свідчить про те, що питання формування професійної компетентності та розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури є недостатньо дослідженим і висвітленим.

Мета статті: визначення особливостей організації експериментального дослідження розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури.

Викладення основного матеріалу. Під поняттям «педагогічний експеримент» розуміють спеціальне внесення в педагогічний процес принципово важливих

змін відповідно до завдань дослідження; таку організацію процесу, яка б давала можливість вивчити зв'язки між досліджуваними явищами без порушень його цілісності; глибокий якісний аналіз і якомога точніше кількісне вимірювання внесених у педагогічний процес змін і результатів усього процесу [7, с. 193].

Науковці З. Курлянд, Р. Хмелюк, А. Семенова пропонують визначення педагогічного експерименту як наукового дослідження певного процесу з метою перевірки правильності гіпотези дослідника; дослідної діяльності з метою вивчення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних явищах, що припускає дослідне моделювання педагогічного явища та умов його перебігу; активного впливу дослідника на педагогічне явище; вимірювання результатів педагогічного впливу і цієї взаємодії [6, с. 247].

Дж. Шонессі, Е. Цехмайстер, Ж. Цехмайстер відзначають, що неконтрольовані і, можливо, невідомі змінні можуть грати важливу роль у дослідженні. Щоб уникнути цієї проблеми, дослідникам треба послідовно структурувати свої експерименти [11, с. 105].

Найповніше, на нашу думку, розкриває поняття експерименту науковець В. Вербовський, який номінує педагогічний експеримент як комплексний багатокомпонентний метод дослідження, призначений для об'єктивної та доказової перевірки вірогідності гіпотез, теоретичних конструкцій, уточнення окремих висновків наукової теорії, який є ієрархічно організованим і контрольованим процесом науково-педагогічної діяльності. З огляду на природу експерименту, в одному й тому самому педагогічному експерименті реалізуються декілька або всі його функції: перевіряється істинність теоретичних тверджень дослідника, оновлюється зміст педагогічної науки, по-іншому пізнається сутність взаємозв'язків психолого-педагогічних явищ, висувуються нові припущення, з погляду сьогодення тлумачаться факти. Дослідник має забезпечити єдність організації експерименту та реального освітнього процесу, проводити експеримент в умовах, які дадуть змогу використовувати його результати в освітній практиці [3, с. 28].

У наукових дослідженнях розрізняють два види експерименту: природний і лабораторний. Лабораторний експеримент характеризується тим, що його проводять у лабораторних умовах та передбачається наявність і допомога спеціальної техніки. Дії учасника експерименту визначає інструкція, тому учасник експерименту усвідомлює, що він є об'єктом експериментального дослідження, але може не знати, в чому суть цього експерименту, з якою метою він проводиться, і що саме досліджується. Природний експеримент проходить у реальних, звичайних умовах [1].

Для того, щоб розробити програму і методику нашого експериментального дослідження, нами обрано при-

родний експеримент, який допускає розвиток педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури, а також визначення критеріїв, за якими здійснюється оцінка рівня педагогічної майстерності майбутніх викладачів.

З метою забезпечення наукової об'єктивності та статистичної достовірності нашого педагогічного експериментального дослідження було проведено підготовчу роботу, зміст, організація та комплексна методика якої дозволили нам досягти визначених цілей.

Отримані психолого-педагогічні факти разом з інформацією були систематизовані та проаналізовані. Основними завданнями експерименту визначено розроблення змісту, методики й організації констатувального та формульовального етапів педагогічного експерименту; перевірку ефективності структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури на узагальнювальному етапі. Для успішного проведення експериментального дослідження нами було використано сукупність теоретичних та емпіричних методів, зокрема, бесіди зі студентами магістратури, тестування та анкетування майбутніх викладачів економічних дисциплін, вивчення педагогічних ситуацій і виконання завдань і вправ на розвиток критичного мислення, використання інноваційних технологій.

На констатувальному етапі нами проаналізовано стан проблеми в психології і педагогічній практиці, обґрунтовано теоретичні та практичні підходи до визначення поняття «педагогічна майстерність викладача економічних дисциплін» у наукових працях вітчизняних і зарубіжних дослідників; створено програму і план експериментального дослідження; визначено необхідну кількість учасників експериментального дослідження; обрано критерії, за якими визначається ефективність структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури; відповідно до мети і завдань наукового дослідження розроблено методику проведення експерименту та здійснено діагностику фактичного рівня сформованості педагогічної майстерності магістрантів економічного профілю як майбутніх викладачів економічних дисциплін за допомогою застосування методів спостереження, анкетування, бесіди, психологічного тестування (вхідне діагностування).

У результаті проведеної на констатувальному етапі експерименту бесіди з метою виявлення рівня розуміння студентами магістратури закладу вищої економічної освіти сутності педагогічної майстерності з'ясовано, що більшість студентів чітко не усвідомлюють зміст і сутність педагогічної майстерності. Респонденти надавали неоднозначні відповіді, називаючи лише окрему якість чи характеристику педагогічної майстерності.

Разом з тим, у ході констатувальної діагностики ми вбачали важливість визначення практичних аспектів, які можуть викликати труднощі у майбутніх викладачів. Під час проведення опитування зафіксовано, що 20% майбутніх викладачів не відчують проблем, а решта учасників експериментального дослідження серед можливих труднощів назвали відбір і структурування змісту навчального матеріалу з економічних дисциплін, самостійний пошук доцільних педагогічних прийомів взаємодії зі студентами, знання інноваційних технологій, розвиток індивідуального стилю, аналіз професійної педагогічної діяльності та навчальної діяльності студентів.

Отже, констатувальний етап експериментального дослідження засвідчив недостатньо уважне ставлення до питань розвитку педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін з боку науковців і педагогів-практиків у закладах вищої економічної освіти. Тому нами визначено зміст, форми і методи розвитку педагогічної майстерності, які, на нашу думку, сприятимуть позитивним змінам у ставленні до цих питань, а також визначено та обґрунтовано критерії педагогічної майстерності (мотивація до професійно-педагогічної діяльності і ціннісні орієнтації; професійно-педагогічна підготовка; здатність до професійно-педагогічної діяльності; професійно-педагогічна готовність) і рівні педагогічної майстерності (високий, достатній, базовий). За визначеними критеріями педагогічної майстерності і за допомогою розробленого діагностичного інструментарію в результаті констатувального етапу педагогічного експерименту нами визначено рівень професійно-педагогічної підготовки та наявний стан сформованості педагогічної майстерності у майбутніх викладачів економічних дисциплін.

Виявлення рівня педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін за критерієм мотивації до професійно-педагогічної діяльності та ціннісних орієнтацій здійснено за допомогою методики визначення мотивації професійної діяльності К. Замфір у модифікації А. Реана [2, с. 280–282] та методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича [10]. Високий рівень мотиваційно-ціннісного компонента педагогічної майстерності властивий майбутнім викладачам економічних дисциплін, у яких внутрішня та зовнішня позитивна мотивації переважають зовнішню негативну мотивацію. Достатній рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компонента характеризується наявними мотиваційними комплексами, коли зовнішня негативна мотивація менша за внутрішню або зовнішню позитивну мотивацію. Базовий рівень притаманний майбутнім викладачам, у яких зовнішня негативна мотивація виявлена найбільшою. На основі даних про значущі цінності першого рівня визначено рівень ціннісних орієнтацій майбут-

ніх викладачів економічних дисциплін. Високий рівень властивий майбутнім викладачам, у яких виявлено від 9 до 12 цінностей такого рівня. Достатній рівень ціннісних орієнтацій мають майбутні викладачі економічних дисциплін, у яких налічувалося від 5 до 8 цінностей першого рівня. Базовий рівень ціннісних орієнтацій визначено за наявності у майбутніх викладачів від 1 до 4 цінностей першого рівня.

Виявлення рівня педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін за критерієм професійно-педагогічної підготовки було здійснено на основі отриманих результатів виконання розробленого авторського тесту для виявлення рівня володіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками. Рівень вважався високим, якщо з 11 запропонованих тестових завдань правильно виконано 9–11. Надання 6–8 правильних відповідей свідчило про достатній рівень підготовки до професійно-педагогічної діяльності. Базовий рівень професійно-педагогічної підготовки властивий тим майбутнім викладачам економічних дисциплін, у яких виявлено від 1 до 5 правильних відповідей.

Діагностика рівня педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін за критерієм здатності до професійно-педагогічної діяльності була здійснена на основі експрес-діагностики організаторських здібностей, запропонованої М. Фетіскіним, В. Козловим, Г. Мануйловим [9, с. 190] та тесту на визначення рівня комунікабельності, який розроблено В. Ряховським [8].

Рівень організаторських здібностей вважався високим за умови, що обчислений коефіцієнт організаторських здібностей майбутнього викладача економічних дисциплін був більше 70%. Коефіцієнт організаторських здібностей від 40 до 70% свідчив про достатній рівень організаторських здібностей. Коефіцієнт організаторських здібностей менше 40% дав підстави визначити рівень організаторських здібностей як базовий.

Високий рівень комунікабельності властивий майбутнім викладачам, які за отриманими результатами тестування мають від 4 до 13 балів. Такі викладачі є дуже комунікабельними, допитливими, люблять висловлювати свою думку з різних питань. Достатній рівень комунікабельності визначено за умови отримання від 14 до 24 балів. У таких викладачів виявлено нормальну комунікабельність, вони цілком упевнено почуваються у незнайомому колі. До групи осіб з базовим рівнем нами віднесено, з одного боку, тих майбутніх викладачів, які отримали від 25 до 32 балів і характеризуються низьким рівнем сформованості комунікативних навичок, ненадійністю у справах, що потребують взаємодії у команді, а, з іншого боку, тих, хто отримали надзвичайно малу кількість балів (від 0 до 3) і характеризуються надмірною комунікабельністю, є багатослівними, часто

висловлюють свої судження з приводу питань, у яких є зовсім не компетентними.

Для діагностики рівня педагогічної майстерності за критерієм професійно-особистісної готовності нами запропоновано тестування за методикою діагностики індивідуальної міри вираженості рефлексивності А. Карпова [5]. Результати застосування методики, які дорівнювали або перевищували 140 балів, свідчили про високий рівень рефлексивності. Результати в межах 114–139 балів виявили достатній рівень рефлексивності. Отримана кількість балів від 0 до 113 дала підстави вважати рівень рефлексивності базовим.

На формульованому етапі нами теоретично обґрунтовано та проведено експериментальну перевірку структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури, здійснено апробацію змісту, форм і методів розвитку педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін.

На узагальнювальному етапі – проаналізовано та узагальнено результати, отримані під час експериментальної перевірки структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури, здійснено систематизацію матеріалів експериментального дослідження, сформульовано загальні висновки.

Програмою експериментального дослідження передбачено визначення репрезентативності вибіркової сукупності учасників педагогічного експерименту за допомогою застосування методу розрахунку обсягу простої випадкової вибірки учасників дослідження; обґрунтування належності контрольної та експериментальної груп до однієї генеральної сукупності за допомогою методу математичної обробки «t-критерій Стюдента» для незалежних змінних; якісний аналіз результатів, отриманих під час вхідного діагностування, та визначення рівнів мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін; розвиток педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури; порівняння рівнів педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін за критерієм Фішера; формулювання висновків щодо якості та ефективності структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури.

Висновки. Таким чином, організація експериментального дослідження розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури передбачала реалізацію трьох етапів: констатувального, формульовального та узагальнювального. Ними визначено критерії розвитку мотиваційно-ціннісного,

когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів педагогічної майстерності, підготовлено методичку педагогічної діагностики для визначення рівнів педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін (базового, достатнього, високого). Методами констатувального дослідження були анкетування, спостереження, опитування, психологічне тестування, самооцінка. На формульованому етапі експерименту реалізовано апробацію спецкурсу для розвитку педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін. Під час узагальнювального етапу педагогічного експериментального дослідження здійснено порівняння отриманих результатів в експериментальних і контрольних групах, узагальнено та оформлено результати дослідження. Передбачається, що результати експерименту продемонструють, яким чином упровадження структурно-функціональної моделі в умовах магістратури закладу вищої економічної освіти впливає на розвиток педагогічної майстерності майбутніх викладачів економічних дисциплін.

Подальшого дослідження потребують проблеми обґрунтування методичних засад застосування інноваційних педагогічних технологій у процесі вдосконалення педагогічних знань, умінь і навичок на основі структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін в умовах магістратури.

Список використаних джерел

1. Алексеенко Т. А., Сушанко В. В. Основы педагогического эксперимента и квалиметрии: навч.-метод. посіб. Чернівці: Рута, 2003. 41 с.
2. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика: учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 304 с.
3. Вербовський В. В. Як правильно підготувати наукове дослідження: навч.-метод. посіб. Луганськ: Альма-матер, 2007. 126 с.
4. Гончаренко С. У. Методологія як важливий складник наукового дослідження в педагогіці. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2002. № 4 (8). С. 15–22.
5. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2002. Т. 24, № 5. С. 45–57.
6. Курлянд З. Н., Хмельюк Р. І., Семенова А. В. Педагогіка вищої школи. Київ: Знання, 2007. 495 с.
7. Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. Основы науково-педагогічних досліджень. Київ: НАККіМ, 2012. 219 с.
8. Психология общения: энциклопедический словарь / под. ред. А. Бодалева. Москва: Когито-центр, 2011. 2280 с.
9. Rokeach M. The nature of human values. New York: Free Press, 1973. 438 p.
10. Сисоева С. О. Методологія педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинський обереги, 2013. 360 с.
11. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва, 2002. 340 с.
12. Shaugnessy J. J., Zechmeister E. B., Zechmeister J. S. Research methods in psychology. Boston MA: McGraw-Hill, 2000. 512 p.

References

1. Alekseienco, T. A., & Sushanko, V. V. (2003). *Osnovy pedahohichnoho eksperymentu i kvalimetrii [Fundamentals of the pedagogical experiment]: navch.-metod. posibnyk*. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].

2. Bodalev, A. A. (Ed.). (2011). *Psikhologiya obshcheniia. Entsiklopedicheskiy slovar.* [Psychology of communication. Encyclopaedic dictionary]. Moskva: Publishing House "Kogito-Centre" [in Russian].
3. Bordovskaia, N. V., & Rean, A. A. (2001). *Pedagogika [Pedagogy]*. Sankt-Peterburh : Peter [in Russian].
4. Verbovskiy, V. V. (2007). *Yak pravylno pidhotuvaty naukovu doclidzhennia [Proper ways to undertake scientific research]: navch.-metod. posibnyk.* Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S. U. (2002). Metodolohiia yak vazhlyvyi skladnyk naukovoho doslidzhennia v pedahohitsi. [Methodology as an important component of scientific research in pedagogy]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka [Continual professional education: theory and practice]*, 4 (8), 15–22 [in Ukrainian].
6. Karpov, A. V. (2002). Refleksivnost kak psikhicheskoe svoistvo i metodika ee diagnostiki. [Reflectiveness as a mental quality and methodology for diagnosing it]. *Psikhologicheskii zhurnal [Psychological journal]*, 24(5), 45-57 [in Russian].
7. Kurliand, Z. N., Khmeliuk, R. I., & Semenova, A. V. (2007). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of higher education]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
8. Luzan, P. H., Sopivnyk, I. V. & Vyhovska, S. V. (2012). *Osnovy naukovopedahohichnykh doslidzhen [Fundamentals of scientific pedagogical research]*. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
9. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
10. Sysoyeva, S. O. (2013). *Metodolohiia pedahohichnykh doslidzhen. [Pedagogical research methodology]*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
11. Fetiskin, N. P., Kozlov, V. V., & Manuilov, G. M. (2002). *Sotsialno-psikhologicheskaiia diagnostika razvitiia lichnosti i malykh grupp [Social and psychological diagnosing the development of an individual and small groups]*. Moskva [in Russian].
12. Shaugnessy, J. J., Zechmeister, E. B., & Zechmeister, J. S. (2000). *Research methods in psychology*. Boston MA: McGraw-Hill.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 18.06.2019

Романюк Оксана. Организация экспериментального исследования педагогического мастерства преподавателей экономических дисциплин в условиях магистратуры.

Ⓐ *Определяются суть и существенные характеристики, цель, объект и предмет, факторы успешного проведения педагогического эксперимента, рассматриваются особенности организации и проведения экспериментального исследования развития педагогического мастерства преподавателей экономических дисциплин в условиях магистратуры, анализируются цели и содержание основных этапов педагогического эксперимента, а именно: констатирующего, формирующего и обобщающего, на основе чего проверяется эффективность влияния предлагаемой структурно-функциональной модели на развитие педагогического мастерства в процессе подготовки будущих преподавателей в условиях магистратуры высшего учебного заведения экономического профиля.*

Ключевые слова: педагогическое мастерство; педагогический эксперимент; преподаватель экономических дисциплин; магистратура; структурно-функциональная модель

Romaniuk Oksana. Organisation of Experimental Research on Developing Pedagogical Skills of Economics Teachers in Master's Degree Programmers.

Ⓐ *The paper considers the essence and fundamental points of the pedagogical experiment; defines its aim, object and subject; analyses important factors in conducting an effective experiment; discusses specific peculiarities of organizing and conducting the experimental research on developing pedagogical skills of economics teachers in master's degree programmers; provides a detailed analysis of the objectives and content of the main stages of the pedagogical experiment, those are establishing, forming and summarizing. The pedagogical experiment described in the article was intended for testing out the suggested structural-and-functional model of developing pedagogical skills of economics teachers in master's degree programmers at an economic higher educational establishment.*

Key words: pedagogical skills; pedagogical experiment; economics teacher; master's degree programmers; structural-and-functional model

Романюк Оксана Іванівна, старший викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

E-mail: oksanaromaniuk75@gmail.com